

ტრადიციული მრავალხმიანობის IV საერთაშორისო სიმპოზიუმი თბილისში

ამ ბოლო დროს საქართველო არ არის განებივრებული საერთაშორისო სამეცნიერო ფორუმებით. ამ მიმართულებით ქართული ჰუმანიტარული სამეცნიერო დარგების ჩამონათვალში უთუოდ გამოირჩეული ადგილი უჭირავს ეთნომუსიკოლოგიას, ანუ მუსიკალურ ფოლკლორისტიკას, როგორც ამ დისციპლინას უკანასკნელ წლებამდე მოვიხსენებდით.

ცხადია, ფენომენოლოგიური თვალსაზრისით, ისეთი მნიშვნელოვანი მოვლენა, როგორც ქართული ხალხური სიმღერაა, საქართველოში მეცნიერული კვლევის „ევროპული“ ტალღის გამოჩენისთანავე მოექცა ქართველ მოღვაწეთა მხედველობის არეში. ამ თემატიკას მნიშვნელოვანი სტატიები და წერილები მიუძღვნეს სულხან-საბა ორბელიანმა, იოანე ბატონიშვილმა, ილია ჭავჭავაძემ, ალექსანდრე ჯამბაკურ-ორბელიანმა, დავით მაჩაბელმა... მოგვიანებით კი, უკვე პროფესიული თვალთახედვით, — პოლიევკტოს კარბელაშვილმა, მელიტონ ბალანჩივაძემ, დიმიტრი არაყიშვილმა და ა.შ.

გადაჭარბებული იქნება ვთქვათ, რომ ქართულმა მუსიკალურმა ფოლკლორისტიკამ თავისი არსებობის საუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე იმგვარი აღიარება მოიპოვა, როგორც მისი კვლევის საგანმა — ქართულმა ხალხურმა სიმღერამ. მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ, როგორც საბჭოთა მმართველობის ეპოქაში, ასევე მის შემდეგ, ქართველი მუსიკოს-ფოლკლორისტები — გ. ჩხიკვაძე, მ. შორდანია, ე. ჭოხონელიძე, ო. ჩიჯავაძე, კ. როსებაშვილი, ვ. ახობაძე, ე. გარაყანიძე, ი. შორდანია და სხვები — საერთაშორისო სამეცნიერო ასპარეზზე (ჩათვალთ ასეთად ყოფილი რუსეთის იმპერიის სივრცეც) ანგარიშგასაწევ ძალად მიიჩნეოდნენ.

ჯერ კიდევ საბჭოურ პერიოდში გაჩნდა ქართველ ფოლკლორისტთა შორის მოსახრება, მუსიკის მკვლევარ მეცნიერთა ყურადღების კონცენტრირება მოეხდინათ ხალხური მუსიკის მრავალხმიანობისადმი, რა სფეროშიც ქართული სიმღერა მართლაც რომ ფენომენალურ სიმაღლეს აღწევს. ასე დაიბადა იდეა თბილისში ხალხური მრავალხმიანობისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენციის ჩატარებისა. ამ წამოწყების სათავეებთან იდგნენ ი. შორდანია, რ. წურწუშია და ე. ჭოხონელიძე. 1984 წელს ასეთ კონფერენციას რესპუბლიკური სტატუსი ჰქონდა, თუმცა მონაწილეთა გეოგრაფიით უკვე სცდებოდა საქართველოს ფარგლებს. 1986 და 1988 წელს ბორჯომში ჩატარებულმა ანალოგიური თემატიკის კონფერენციამ უკვე საბჭოთა ფოლკლორისტიკის წამყვანი ძალები შემოიკრიბა.

საინტერესოა, რომ ამ სამეცნიერო ფორუმებს თავიდანვე ტრადიციად დაჰყვა ხალხური მუსიკალური კოლექტივების კონცერტები. ამასთან, ამ მოვლენამ მალევე აიღო გუჩი ავთენტური, გლეხური კოლექტივების მოძიებასა და წარმოჩენაზე. თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ფოლკლორის კათედრის მიერ ჩატარებულ ფოლკლორისტულ ექსპედიციებში ჩაწერილი მრავალი შემსრულებელი ზემოხსენებულ კონ-

ფერენციებზე უკვე კომპეტენტური მსმენელის წინაშე წარდგა — უმეტესი მათგანი პირველად.

გასაკვირი არაა, რომ 1990-იანი წლების საქართველოსთვის „პოლიტიკური ავადრის“ პირობებში ქართველ მკვლევართა სამეცნიერო ამბიციებმა უკანა პლანზე გადაიწია თუმცა, მადლობა ღმერთს, რომ — დროებით. კრიზისის რამდენიმე წლის შემდეგ, 1998 წელს, თბილისში კვლავ ჩატარდა, და — საკმაოდ წარმატებითაც, ტრადიციული მრავალხმიანობისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო კონფერენცია ხოლო 2000 წელს გამართული (სოროსის ფონდის მხარდაჭერით) კონფერენციის უკვე არა მხოლოდ თეზისები, არამედ მოხსენებებიც დაიბეჭდა. მალევე გაჩნდა მოსაზრება, რომ გაზრდილიყო ამ სამეცნიერო ფორუმის მასშტაბი და მისი შესატყვისი რანგი — სიმპოზიუმის სტატუსი მინიჭებოდა.

ამ გადაწყვეტილებას დიდად შეუწყო ხელი 2001 წლის 18 მაისს იუნესკოს მიერ ქართული ხალხური მრავალხმიანობისადმი კაცობრიობის არამატერიალური კულტურის შედევრად აღიარების ფაქტმა. უნდა აღინიშნოს ამ მაღალი წოდების მოსაპოვებლად პროექტ „ჩაკრულოს“ ღირსეულად წარდგენაში ქართული ფოლკლორის დიდი მოღვაწის ანზორ ერქომაიშვილის დამსახურება.

ქართული ხალხური სიმღერის ამ აღიარების შემდეგ მრავალხმიანობის სიმპოზიუმის იდეა მისი ჩატარების კიდევ ერთ წინაპირობაში განსხეულდა. 2003 წელს თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიაში დაფუძნდა „ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრი“ (ტმკც), რომელმაც, გარდა სიმპოზიუმისა, არაერთი სხვა სამეცნიერო პროექტი განახორციელა ქართული ხალხური მრავალხმიანობის ნიმუშთა დაფიქსირების, სამეცნიერო შესწავლის, პოპულარიზების, საგანმანათლებლო და საგამომცემლო საქმიანობის მხრივ (საქართველოს კულტურის სამინისტროსა და, ნაწილობრივ, იუნესკოს მატერიალური მხარდაჭერით).

ტრადიციული მრავალხმიანობის პირველი საერთაშორისო სიმპოზიუმი 2002 წელს ჩატარდა და საფუძველი დაუდო იმ ფორმატს, რომელიც შემდგომში პრინციპულად არ შეცვლილა: სიმპოზიუმი ორ წელიწადში ერთხელ ტარდება ქართული ინგლისურ ენებზე. უცხოელი გამომსვლელები თავიანთ მოხსენებას ინგლისურად კითხულობენ, ამ დროს კი ქართველ მსმენელს შესაძლებლობა აქვს ამ მოხსენების ქართულ თარგმანს გაეცნოს. ასეთივე პრინციპით მიმდინარეობს ქართველ მეცნიერთა გამოსვლები. ფორუმი სამ-ოთხ დღეს მიმდინარეობს, თითოეულ დღეს, კონსერვატორიის დიდ და მცირე საკონცერტო დარბაზებში იმართება როგორც ქართული, ასევე — უცხოური ფოლკლორული ჯგუფების კონცერტები. ერთი დღე ეთმობა კულტურულ-შემეცნებით პროგრამას (IV სიმპოზიუმის სტუმრებს ამ დღეს ზოდის დედათა მონასტერმა და სიღნაღმა უმასპინძლა). სამეცნიერო სესიების დასრულების შემდეგ გამოიცემა მოხსენებათა კრებული (თითოეული მოხსენება როგორც ინგლისურ, ასევე ქართულ ენაზე).

ოთხი სიმპოზიუმის განმავლობაში (2002, 2004, 2006, 2008 წლებში) თბილისის ფორუმებში მონაწილეობა მიიღო ოცდაექვსი ქვეყნის ოთხმოცდაორმა მეცნიერმა და ასზე მეტმა ქართველმა და უცხოელმა შემსრულებელმა. საინტერესოა, რომ უცხოელ მომღერალთა უმეტესობა (აშშ-დან, კანადიდან, ავსტრალიიდან, საფრანგეთიდან, ინგლისიდან, იაპონიიდან, და ა.შ.) ძირითადად ქართულ სიმღერას ასრულებდა.

ტრადიციული მრავალხმიანობის თბილისის მეოთხე საერთაშორისო სიმპოზიუმს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ხვდა წილად. იგი მზადდებოდა როგორც უპრეცედენტო მასშტაბის ფორუმი (მასში მონაწილეობა უნდა მიეღო ორმოცდაათამდე მეცნიერს, რის გამოც სხდომების სექციებად ჩატარება იყო გადაწყვეტილი). მაგრამ საქართველოზე რუსეთის აგრესიის პირობებში სამეცნიერო ფორუმის თავად ჩატარებაც კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგა.

საქართველოს კონსერვატორიის რექტორის მანანა დოიჯაშვილის, ტმკც-ის დირექტორ რუსუდან წურწუმის, ქართული სიმღერის საერთაშორისო ცენტრის (სიმპოზიუმის თანაორგანიზატორის) ხელმძღვანელის ანზორ ერქომაიშვილისა და საქართველოს კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის სამინისტროს ხელმძღვანელობის ერთსულოვანი აზრით, სიმპოზიუმის არათუ ჩატარების, არამედ მისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობის მინიჭების გადაწყვეტილება იქნა მიღებული.

ტრადიციული მრავალხმიანობის IV საერთაშორისო სიმპოზიუმი თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიაში 2008 წლის 15-19 სექტემბერს ჩატარდა. მიუხედავად იმისა, რომ სამომავლო მდგომარეობამ ბევრი უცხოელი მეცნიერი დააბრკოლა საქართველოში ჩამოსასვლელად, სიმპოზიუმზე საზღვარგარეთის სამეცნიერო სპექტრი საკმაოდ წონადად იყო წარმოდგენილი. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ჩვენი ძველი მეგობრების, მსოფლიოში ცნობილი ეთნომუსიკოლოგების — ფრანგი სიმპა არომის, ესპანელი პოლო ვალეოს, ამერიკელი დიეტარ ჯრისტენსენის — ერთგულება ქართველი კოლეგებისადმი. ასევე დიდი მხარდაჭერა გამოიჩინეს ბალტიისპირელმა მეცნიერებმა — ლიტველმა დაივა რაჩიუნაიტე-ვიჩინენემ, ლატვიელმა ტაიდა ლანუშმა, ესტონელმა ჟანა პარტლასმა. აღსანიშნავია, რომ ეს ორი უკანასკნელი პირველად იყო სიმპოზიუმზე. რაც შეეხება ამერიკელ ახალგაზრდა ეთნომუსიკოლოგ ჯონ გრეჯემს, რომელიც ჩვენს ქვეყანაში დიდი ხანია იმყოფება და ქართულ საგალობელს შეისწავლის, მისი მხარში ამოდგომა ჩვენთვის სრულიად ბუნებრივი გახლდათ.

უშუალოდ ეთნომუსიკოლოგიის სფეროში არ მუშაობენ ჩვენი სხვა სტუმრები — ავსტრიელი ფრანც ფოიდერმაირი (ვენის ფონოგრაფიკის თანამშრომელი) და ინგლისელი მარგორი ბრეი (ფსიქოლოგი), მაგრამ ამას არ დაუმცირებია ქართული ხალხური მუსიკის თემატიკაზე მათი მოხსენებების მეცნიერული ღირებულება, თუმცა ამ მხრივ ბევრი მსმენელისთვის მოულოდნელი იყო პროფესიონალი მუსიკოსების, ავსტრალიელების, ჯონ შორტისისა და მოია სიმფსონის მოხსენება ანსამბლ „ბიტლზის“ მუსიკასა და ქართული სიმღერის მუსიკალური კანონზომიერებების თანხვედრის შესახებ.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ტმკც-ის წევრის, ავსტრალიაში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულე იოსებ ჟორდანიას ღვაწლი როგორც ადრეული, ასევე IV სიმპოზიუმის მომზადებასა და ჩატარებაში. ბატონი იოსები და მისი მეუღლე ნინო ციციშვილი ავსტრალიური ეთნომუსიკოლოგიის მნიშვნელოვან ძალას წარმოადგენენ და ხშირად იღებენ მონაწილეობას საერთაშორისო სამეცნიერო ფორუმებში.

სიმპოზიუმის წარმატებით ჩატარების მთავარი განმსაზღვრელი ფაქტორი მაინც ტმკც-ის დირექტორ პროფესორ რუსუდან წურწუმის თავაულებელი შრომა გახლდათ (ეს შეფასება „სამსახურებრივი ეტიკეტის“ გამოვლენად არ უნდა ჩაითვალოს). ბევრი იზრომეს ტმკც-ის სხვა წევრებმაც: მაია კაჭკაჭიშვილმა, ნანა მუჯავანაძემ, მხადეძაში ამ სტრიქონების ავტორიც მონაწილეობდა.

მონაწილეთა საერთო შეფასებით, სიმპოზიუმი სამეცნიერო თვალსაზრისით, როგორც ადრეული ფორუმები, საკმაოდ მაღალ დონეზე წარიმართა, თუმცა, ცხადია, ყველა მოხსენება ერთნაირად ღირებული არ გამოდგა. ლოკალური და გლობალური პრობლემატიკა უოველთვის არ გამოვლენილა შესაბამისად — ვიწრო და ფართო მნიშვნელობის მეცნიერულ შედეგებში. მაგალითად, ეთნიკურად შემოსაზღვრული რეგიონების ხალხური მრავალხმიანობის კვლევის შედეგები უმეტესად მაღალპროფესიულად იქნა წარმოდგენილი (განსაკუთრებით, ბალტიისპირელთა გამოსვლებში). მეტად საინტერესო იყო ამ მხრივ სიმპა არომისა და პოლო ვალეოს ნაშრომი „პირველი ნაბიჯები ქართული ხალხური სიმღერის მუსიკალური ენის შესწავლაში“ (იგულისხმებოდა ამ მეცნიერთა „პირველი ნაბიჯები“), რომელსაც ცალკე სხდომა დაეთმო

კონსერვატორიის მცირე დარბაზში და ქართველი მეცნიერების მხრიდან საკმაოდ კრიტიკულად იქნა აღქმული.

თბილისელი ეთნომუსიკოლოგები (რუსუდან წურწუშია, მანანა ანდრიაძე, თამარ ჩხეიძე, ვლადიმერ გოგოტიშვილი, დავით შულღიაშვილი, ნინო მახარაძე, გია ბალაშვილი, ზაზა წერეთელი, ნანა ვალიშვილი, ეკატერინე დიასამიძე, სიმონ ჯანგულაშვილი, თამაზ გაბისონია) მხოლოდ ქართული ხალხური სიმღერის და საკრავიერი მუსიკის, ასევე საეკლესიო საგალობლის პრობლემატიკით შემოიფარგლნენ. არაორდინარული იყო ზაზა წერეთლის თემა, რომელიც ძველი ქართული სამგალობლო ნიშნების — ნევების გაშიფვრას ეძღვნებოდა. თუ ბატონი ზაზას მიერ წარმოდგენილი ვარაუდი დადასტურდა (რაც, ჩემი აზრით, შიფრის ამოხსნის ექსპერტებმა უნდა განსაჯონ), ქართული ჰიმნოგრაფიის კვლევაში უმნიშვნელოვანესი აღმოჩენის მომსწრე გავხდებით. გამოვყოფდი ბატონ იოსებ ჟორდანიას მოხსენებას, რომელიც ლილინის ფუნქციის გლობალურად გააზრებას წარმოადგენდა.

სიმპოზიუმის მსვლელობისას ყოველდღიურად იმართებოდა კონცერტები, რომლებშიც, გარდა გამოცდილი და ახალბედა ქართული ჯგუფებისა, მონაწილეობას იღებდნენ ლატვიური ანსამბლი „საუსციეისი“, კორსიკული ანსამბლი „სპარტიმუ“ (საფრანგეთიდან) და ქართული სიმღერის შემსრულებლები, ჩვენი დიდი ხნის მეგობრები: ანსამბლი „მასპინძელი“ დიდი ბრიტანეთიდან და ანსამბლი „გორანი“ ავსტრალიიდან (იოსებ ჟორდანიას ხელმძღვანელობით). აღსანიშნავია, რომ ქართული სიმღერები თავიანთ კონცერტებზე კორსიკელებმაც შეასრულეს.

ამგვარად წარიმართა, შეიძლება ითქვას, საქართველოსთვის მეტად მნიშვნელოვანი სამეცნიერო ფორუმი. მართლაც, მნიშვნელოვანია, რომ, მძიმე მდგომარეობის მიუხედავად, სიმპოზიუმის ტრადიცია არათუ შეწყდა, არამედ წარმატებით გაგრძელდა, რითაც თავისი მომავლის უფრო დიდი მასშტაბიც განსაზღვრა.

თამაზ გაბისონია

თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორია